

Cerкви na Homcu in v Šmarci

Povzetek

Od gotske cerkve, ki je zrasla na Homcu po Marijinem čudežnem prikazanju leta 1419, se je do danes ohranil le spodnji del prostostoječega zvonika; tega so v času turških vpadov okoli 1500 preuredili tako, da je služil tudi kot obrambni stolp. Ker je bila stara cerkev že slaba in premajhna, so leta 1723 severno od nje zgradili nov prezbitarij, naslednje leto pa cerkev podrli in začeli na njenem mestu zidati novo ladjo; stavba je bila dokončana leta 1728. Zgrajena je bila po načrtu še neugotovljenega arhitekta, ki se je tesno naslonil na zgled ljubljanske križevniške cerkve: osrednje telo je kupolasto obokana in s šotorasto streho pokrita ladja, v tlorisu kvadrat s porezanimi vogali, ki se s polkrožnimi arkadami odpira v stranske prostore, vhodno polo s pevskim korom, prezbitarij in plitvi bočni kapeli. Medtem ko je tudi vsa notranja stavbna členitev posneta po križevniški, pa se je fasada zgledovala po vrhniški cerkvi sv. Trojice, prototipu naše božjepotne arhitekture iz 17. stoletja. Stavba ni doživela večjih sprememb do potresa 1895. Takrat je zaradi hudih poškodb kazalo, da jo bo treba do tal podreti, vendar jim jo je po načrtih linskega arhitekta Raimunda Jeblingerja uspelo rešiti in obnoviti. Zvonik je namesto baročnega zaključka z zvonasto-čebulasto streho dobil novogotsko vrhnje nadstropje in visoko korenasto pokrivalo. Odprti romarski lopi ob fasadi so zazidali ter spremenili v krstilnico in stopnišče na kor, poglobitna sprememba pa je doletela obok ladje: stare štirilistne križne kupole baje ni bilo mogoče rešiti in nadomestili so jo z osemlistno, ki se nad krajšimi stranicami ladje opira na previsne lunetaste nastavke. Armiranobetonska školjka nove kupole je precej tanjša in lažja od prvotne kamnite, z oprtjem na vstavljene lunete pa je arhitekt preprečil, da bi razrivala poškodovane bočne zidove. Žal pa je bila s staro kupolo uničena tudi ena poglobitnih umetnostnih kvalitet homške cerkve, freske, s katerimi jo je v letih 1726–28 ozaljšal Franc Jelovšek (ohranjen je le njihov opis); sedanja poznonazarenska poslikava Matije Koželja (prezbitarij 1905, ladja 1912–14) se zdi kaj skromno nadomestilo zanje.

Kamniti veliki oltar je nastal v delavnici ljubljanskega kamnoseškega mojstra Luke Misleja; dokončan je bil leta 1728. Njegova posebnost je dvojni tron: v notranji niši je bila sprva stara milostna podoba, bodisi Marijina slika ali pa relief Marije zavetnice s plaščem iz ok. 1664, pokrivala pa jo je večja podoba Matere Božje nad romarji pred krajino s homško cerkvijo, delo Valentina Metzingerja. V poznem 18. ali na začetku 19. stoletja je nastala nova slika za notranjo nišo: Leopold Layer je naslikal Marijo z Detetom kot redukcijo zunanje podobe. Layerjeva slika je ostala v oltarju, Metzingerjevo pa so umaknili iz cerkve in po drugi svetovni vojni se je za njo izgubila sled. Sedanja stranska oltarja sv. Trojice in sv. Janeza Nepomuka

je leta 1874 naredil podobar Janez Janežič, a je na njiju ohranil slike in kipe s predhodnikov. Prvotna oltarja s po dvema Metzingerjevima slikama sta okoli 1780 zamenjala poznobaročno-klasicistična nastavka po (ohranjenem) načrtu Leopolda Layerja, ki je v atikah obdržal Metzingerjevi sliki (Sv. Janez in Pavel; Družina sv. Ane), titularni podobi pa naslikal na novo, verjetno kot zvesti kopiji prejšnjih. Oltarja je izdelal kranjski kipar Valentin Vrbnik (ohranjeni štirje stranski kipi so deloma predelani in drugače razpostavljeni), njegova je tudi prižnica, prav tako po ohranjenem Layerjevem načrtu.

Cerkev sv. Mavricija v Šmarci je bila od leta 1876 do osamosvojitve v župnijo leta 1980 (edina) homška podružnica. Naselje se prvič omenja leta 1343, ker je dobilo ime po zavetniku cerkve, pa mora biti ta kar nekaj starejša. Pri nas izjemno redki patrocini sv. Mavricija bi verjetno lahko povezali z rodbino Andeških, ki je imela v lasti dragoceno relikvijo svetnikove glave in spodbujala njegovo češčenje, središče njihove posesti na Slovenskem pa je bilo v Kamniku. Ladja verjetno še skriva romansko jedro, ki so ga zakrile poznejše prezidave; najodločilnejša je bila tista leta 1884, ko ji je dal zidarski mojster Janez Gregorc neoromansko podobo. Tudi šmarski zvonik je stal sprva ločeno od cerkve, pozneje so ladjo dvakrat podaljšali, tako da je danes vključen vanjo. Poleg velikega oltarja iz leta 1884, dela podobarja Franca Osoleta s kipi Jurija Tavčarja, sta stala do leta 1982 v cerkvi še stranska oltarja sv. Valentina in sv. Jožefa, narejena v 19. stoletju v baročni tradiciji, vsaj nekateri od njunih (delno ohranjenih) kipov pa so še iz 17. stoletja. Stara oltarna podoba sv. Mavricija iz leta 1830, signirana z M. L., kaže svetnika nad nasproti si stoječima vojskama kot odmev na bitko med avstrijsko in francosko vojsko pri Homcu leta 1813. V cerkvi je ohranjena milostna podoba Matere Božje dobrega sveta iz druge polovice 18. stoletja, viri pa omenjajo tudi sliko Kamenjane Marije, kopijo milostne podobe iz cerkve sv. Mavricija v kraju Re v Piemontu. Največja dragocenost šmarske cerkve so slike križevega pota, ki ga je za homško cerkev naslikal Leopold Layer; na Homcu so ga leta 1907 nadomestili z ničvrednimi tirolskimi reliefi in starega prodali na podružnico.